

УДК 930.253:929Вороний

А. В. МОРОЗОВА*

**НОВІ ДОКУМЕНТИ ДО БІОГРАФІЇ Г. Ф. ВОРОНОГО
(до 150-річчя від дня народження вченого)**

Уперше вводяться в науковий обіг виявлені в Державному архіві Чернігівської області документи, пов'язані з життям одного з найвидатніших учених України – Георгія Феодосійовича Вороного.

Ключові слова: Г. Ф. Вороний; Крицькі; біографія; архівні джерела; Чернігівщина.

Сім'я Вороних, члени якої ніколи не дбали про себе, багатство та славу, дала нашому народу ряд непересічних особистостей. Досить згадати Феодосія Яковича Вороного (1837–1910) – філолога за фахом, професора Ніжинської та директора Кишинівської, Бердянської та Прилуцької гімназій, який, за спогадами Олени Пчілки, ще за часів навчання у Київському університеті вирізнявся своєю громадянською позицією, брав активну участь у створенні та роботі недільних шкіл для робітничої молоді. Разом із синами (їх у Феодосія Яковича та його дружини Клеопатри Михайлівни було троє – Михайло, Георгій та Леонід), він перетворив містечко Журавку Пирятинського повіту Полтавської губернії у певний осередок культури, побудував школу, відкрив народну бібліотеку. Син Михайло, який займався селекцією та вирощуванням лікарських рослин, заснував у Журавці одне з перших у країні підприємств із переробки лікарських рослин. А вже його син – Андрій Михайлович Вороний – відкрив та дослідив Журавську палеолітичну стоянку. Леонід Феодосійович здобув медичну освіту і був знаним лікарем в окрузі.

Цього року виповнюється 150 років від дня народження ще одного сина Ф. Я. Вороного – Георгія Феодосійовича Вороного (1868–1908), видатного українського вченого-математика, професора Варшавського університету, члена-кореспондента Петербурзької академії наук, чия ім'я належить до плеяди видатних постатей Чернігівщини, де він народився і похований.

В останні роки з'явилося чимало досліджень життя та наукової діяльності Г. Ф. Вороного як всеукраїнського, так і регіонального рівня¹. Окремо відзначимо публікації документів, що зберігаються у Держархіві Чернігівської області й висвітлюють сторінки життя як самого вче-

* *Морозова Анна Валеріївна* – кандидат історичних наук, головний спеціаліст відділу використання інформації документів Державного архіву Чернігівської області.

ного, так і членів його родини. Зокрема, у фотоальбомі “Георгій Вороний: погляд у майбутнє” представлені актовий запис про народження 16 квітня та хрещення 25 червня 1868 р. у церкві в ім’я Різдва Богородиці містечка Журавки Георгія Феодосійовича Вороного та копія атестата про закінчення ним у 1885 р. Прилуцької гімназії². У статті Р. Воробей “Архівні документи” подані тексти та представлені їхні цифрові копії, а також наведений перелік документів (із стислою анотацією), що стосуються батька математика: формулярний список Ф. Я. Вороного за 1872 р., складений під час його викладацької роботи у Ніжинському ліцеї, та документи за 1881–1887 рр. з особової справи, сформованої під час керівництва Ф. Я. Вороним Прилуцькою гімназією³.

Але архіви зберігають й інші документи, що стосуються життя Г. Ф. Вороного.

Як відомо, 1885 р. Георгій Вороний за рекомендацією відомого українофіла Павла Галагана, який підтримував талановитих українських дітей на шляху здобуття освіти, вступив до Петербурзького університету на відділення математики. Але він ніколи не забував рідну Журавку, де проводив кожні літні вакації. Саме під час літніх канікул Георгій познайомився з Ольгою Крицькою, яка назавжди полонила його серце.

Ольга Крицька була дочкою Митрофана Павловича та Марії Флорівни Крицьких, внесених до 2-ї частини дворянської родовідної книги Полтавської губернії разом зі своїми дітьми – Павлом, Леонідом, Борисом, Єлизаветою та Олександром⁴. Крім зазначених у дворянській родовідній книзі, в родині Митрофана Павловича Крицького були ще дочки Ольга та Євгенія. Митрофан Павлович походив із дворян с. Кроти Пирятинського повіту Полтавської губернії. На цивільній службі він здобув досить скромний чин губернського секретаря.

Варто зазначити, що комплексного дослідження родинної історії Крицьких досі не існує, хоча представники цієї родини були також досить цікавими особистостями. Так, Павло Митрофанович Крицький (народ. 3 листопада 1868 р. у с. Мала Дівиця Прилуцького повіту Полтавської губернії) після закінчення Прилуцької гімназії 1888 р. вступив до Московського піхотного юнкерського училища, яке закінчив 1893 р. й розпочав кар’єру військового. Він закінчив офіцерську електротехнічну школу (1896), а вирішивши пов’язати свою долю з новим родом військ – авіацією, закінчив й офіцерську повітроплавну школу (1901). На початок Першої світової війни П. М. Крицький був підполковником, командиром Новогеоргіївської повітроплавної роти. У 1915 р. він потрапив у полон, після повернення на Україну 1918 р. вступив до армії гетьмана Павла Скоропадського, а у 1919–1920 рр. служив у складі військових частин УНР. Після остаточного встановлення в Україні радянської влади П. М. Крицький емігрував до Польщі, де й помер після 1924 р. у Львові⁵.

Повертаючись до Георгія Вороного, зазначимо, що свої враження від поїздок до Крицьких (які мешкали на той час у сусідньому селі Богдани) він записував у щоденнику. Георгій Вороний визначив для себе однозначно, що доля його — в Богданах, але свою захопленість приховував, бо не мав матеріальної основи для утримання родини. Через нестачу коштів не підтримував ранній шлюб і батько, але юнак терпляче чекав свого часу.

Весь цей час Георгій Вороний підтримував досить близькі стосунки з родиною Крицьких, про що свідчить той факт, що 1887 р. він був свідком при вінчанні двох дочок М. П. Крицького – Олександри та Євгенії. Так, 7 липня 1887 р. у Свято-Духівській церкві с. Богдани відбулося вінчання 20-річного дворянина с. Полонки Пирятинського повіту Полтавської губернії Михайла Михайловича Александровича з 21-річною Євгенією Митрофанівною Крицькою. Поручителем при вінчанні з боку нареченого (крім Георгія Вороного) був почесний громадянин, житель с. Дашенки Лохвицького повіту Полтавської губернії Григорій Цвет, а з боку нареченої поручителями були: дворянин м. Сосниця Чернігівської губернії Всеволод Миколайович Полторацький та дворянин м. Пирятина Василь Павлович Курило⁶. А вже через 3 дні, 10 липня 1887 р., Георгій він був свідком при вінчанні 25-річної Олександри Митрофанівни Крицької з 25-річним дворянином м. Сосниці Чернігівської губернії Всеволодом Миколайовичем Полторацьким. Крім Г. Ф. Вороного, свідком з боку нареченого був міщанин Георгій Сезько, а з боку нареченої – дворянин м. Пирятина Василь Павлович Курило та вже згадуваний М. М. Александрович⁷.

Кожного року, після канікул у рідній Журавці та відвідувань Крицьких у Богданах, Георгій з сумом повертався до Петербурга. Так, 6 серпня 1889 р. він записав у своєму щоденнику: “Ще раз записую свої останні відвідини Крицьких, ще раз роблю собі операцію – стискую своє серце і їду в холодний і суворий Петербург [...] Тож прощай, Олю, прощай, Журавко! До нової весни я загорнусь у свою броню, як уві сні, буде ввижатися мені це літо, яке дало таки мені, крім сил і здоров’я, ще й ті крихітки щастя, які, я знаю, так часто буду знову переживати, читаючи в Петербурзі свій щоденник, збираючи їх із тих розмов з Олею, які я записував, і всього того, що так часто змушувало битись моє серце [...]”⁸.

Восени 1889 р. Георгій Вороний блискуче склав випускні екзамени і захистив кандидатську роботу, в якій досліджував числа Бернуллі*. У листопаді 1889 р. його залишили при університеті для підготовки

* Числа Бернуллі – послідовність раціональних чисел, знайдена швейцарським математиком, основоположником теорій варіаційного числення і диференційних рівнянь Якобом Бернуллі (1655–1705) у зв’язку з обчисленням суми однакових степенів натуральних чисел.

до магістерських екзаменів на основі представлення, підписаного усіма провідними професорами-математиками. Одночасно задовольнили прохання факультету про встановлення Г. Ф. Вороному стипендії й він був призначений позаштатним учителем Петергофської прогімназії. Майбутнє щасливо визначилось, і 31 грудня 1889 р. він записав у щоденнику: “А як же Оля? Останнім часом я часто згадую її, і особливо ясно, як ніколи [...] Але коли я згадаю (а радше, вона зрине в моїх думках), я так добре, тепло себе почуваю. Ні, моя доля тільки в Богданах і це мій життєвий девіз до нового року”⁹.

Нарешті Георгій стає нареченим Ольги Крицької. Та лише 14 липня 1891 р. у Свято-Духівській церкві с. Богдани Пирятинського повіту Полтавської губернії відбулося вінчання 23-річного “преподавателя математики Петергофской прогимназии императора Александра III” Георгія Феодосійовича Вороного з 21-річною донькою губернського секретаря Ольгою Митрофанівною Крицькою. Поручителями при вінчанні з боку нареченого були дворянин Іван Іванович Кандауров та брат нареченого – дійсний студент Михайло Феодосійович Вороний, а з боку нареченої – чоловік сестри М. М. Александрович та дійсний статський радник Петро Петрович Єрмаков¹⁰.

Як відомо, в родині Георгія Феодосійовича та Ольги Митрофанівни Вороних було п’ятеро дітей – Олександр (1892–1946), Олександра (1894–1966), Юрій (1895–1961), Марія (1900–1984) та Олена (1906–1993), перші троє з яких, вважається, народилися у Журавці. Але за метричними книгами церков містечка Журавки Пирятинського повіту Полтавської губернії вдалося виявити лише актовий запис про народження Юрія: у метричній книзі церкви в ім’я Різдва Богородиці міститься актовий запис № 33 про хрещення 17 серпня 1895 р. хлопчика, який народився 9 серпня 1895 р. у родині “екстраординарного профессора Императорского Варшавского университета Георгия Феодосиева сына Вороного и его законной жены Ольги Митрофановой”. Хрещеними батьками хлопчика, якому дали ім’я Георгій, були дідусь Феодосій Якович Вороний та тітка – дочка потомственого дворянина Марія Митрофанівна Крицька¹¹.

Таким чином, нові архівні документи не лише дозволяють уточнити деталі життя Г. Ф. Вороного, а й спонукають до подальших пошуків джерел, що допоможуть у вивченні біографій представників цієї родини.

¹ Георгій Вороний. Вчений, який випередив час на століття: збірник науково-популярних статей / Інститут математики НАН України, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 68 с.; Георгій Вороний та його родинне оточення. Крізь терни – у вічність. Відновимо іме-

на – відродимо Україну: зб. матеріалів і публікацій. Чернігів: Десна Поліграф, 2012. 608 с.; *Коваленко Є. І.* Георгій Вороний в історії української культури // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2013. № 2. С. 164–169; *Конфорович А.* Зачарований числами // *Конфорович А.* У пошуках інтеграла. Київ, 1990. С. 84–98; *Погребыский И. Б., Штокало И. З.* Жизнь и научная деятельность Г. Ф. Вороного // Вороной Г. Ф. Собрание сочинений. Т. 3. Київ, 1953. С. 253–302; *Сита Г. Г.* Ф. Вороний // У світі математики. Київ, 1991. Вип. 20. С. 89–92; *Її ж.* Мозаїки Вороного // Математика в школі. 2000. № 4. С. 5–9; № 6. С. 8–11 тощо.

² Георгій Вороний: погляд у майбутнє: фотоальбом / відп. ред. Р. Б. Воробей; упор.: І. І. Гавриць, І. М. Рябчук. Чернігів: ТОВ “Видавництво “Десна Поліграф”, 2012. С. 5–7.

³ *Воробей Р.* Архівні документи // Георгій Вороний та його родинне оточення. Зазнач. твір. С. 199–203.

⁴ Список дворян, внесенных в дворянскую родословную книгу Полтавской губернии. Полтава, 1898. С. 355; Продолжение списка потомственных дворян, изданного Полтавским дворянским депутатским собранием в 1898 году. Дворяне, сопричисленные и вновь внесенные в дворянскую родословную книгу Полтавской губернии с 4 марта 1895 г. по 10 апреля 1901 г. Полтава, 1901. С. 50; Продолжение списка потомственных дворян, изданного Полтавским дворянским депутатским собранием в 1898 году. Дворяне, сопричисленные и вновь внесенные в дворянскую родословную книгу Полтавской губернии с 10 апреля 1901 г. по 1 июля 1904 г. Полтава, 1904. С. 51.

⁵ Списки погибших солдат России, СССР и Российской империи. URL: <http://xn--90adhkb6ag0f.xn--p1ai/arhiv/uchastniki-grazhdanskoj-vojny/uchastniki-belogo-dvizheniya-v-rossii/uchastniki-belogo-dvizheniya-v-rossii-kp-kr.html> (дата звернення: 12. 03. 2018).

⁶ Держархів Чернігівської обл. (Державний архів Чернігівської області). Ф. 1530. Оп. 7. Спр. 16. Арк. 10зв.

⁷ Там само.

⁸ Вороний Г. Щоденник (фрагменти) // Георгій Вороний та його родинне оточення. Зазнач. твір. С. 89–90.

⁹ Там само. С. 91.

¹⁰ Держархів Чернігівської обл. Ф. 1530. Оп. 7. Спр. 16. Арк. 28зв.–29.

¹¹ Там само. Спр. 28. Арк. 97зв.

There are for the first time introduced into scientific circulation new archival documents related to the life of one of the greatest scientists of Ukraine - Heorhiy F. Voroniy.

Key words: H. F. Voroniy; Krytskys; biography; the archival sources; the Chernihiv Region.